

Тема 1. Сільське господарство та Агропромисловий комплекс України

1. Сільське господарство як галузь економіки країни та його особливості.

2. Агропромисловий комплекс України.

1. Сільське господарство як галузь економіки країни та його особливості

Сільське господарство – одна із основних галузей економіки України, яка забезпечує виробництво продуктів харчування, що є найпершою умовою розвитку суспільства, та виробництво сировини для промисловості.

Продукція сільського господарства – продукти рослинного і тваринного походження, отримані внаслідок вирощування сільськогосподарських культур і використання сільськогосподарських тварин, а також обсяг зміни незавершеного виробництва у рослинництві, обсяг вирощування молодих багаторічних насаджень за рік та обсяг вирощування худоби та птиці (приплід, приріст живої маси). Продукцію оцінюють в постійних цінах (нині за цінами 2010 року), розраховані як середньозважені ціни товарної та нетоварної продукції сільського господарства.

Реалізація продукції – обсяги власної виробленої продукції, яка реалізована сільськогосподарськими підприємствами (крім малих) за всіма напрямками: переробним підприємствам, на ринку, населенню в рахунок оплати праці, пайовикам у рахунок орендної плати за землю та майнових паїв (часток), за іншими напрямками.

Україна належить до країн світу, де досить висока забезпеченість земельними ресурсами. На душу населення країни припадає 0,9 сільськогосподарських угідь і 0,7 га ріллі (в Європі – 0,25 га ріллі, у світі – 0,28 га.)

Сільське господарство розвивається на основі тих же економічних законів, які визначають розвиток і розміщення всього господарства країни. В той же час воно має деякі специфічні умови розвитку, пов'язані перш за все з природними особливостями сільського господарства.

Основними особливостями сільськогосподарського виробництва є такі:

1. На відміну від інших галузей матеріального виробництва земля в сільському господарстві є головним і незамінним засобом виробництва.

2. Сільське господарство розвивається на основі різних організаційно-правових форм господарювання: фермерських господарств, господарських товариств, приватних підприємств, виробничих кооперативів, державних підприємств тощо.

3. Економічний процес відтворення в сільському господарстві тісно пов'язаний і незмінно переплітається з природними процесами відтворення, тому в процесі виробництва велика роль належить природним факторам. В якості засобів виробництва тут виступають живі організми – рослини і тварини, розвиток яких відбувається за біологічними законами.

4. Значна різниця між періодом виробництва і робочим періодом сільськогосподарського виробництва спричинює його сезонний характер. Сезонний характер сільськогосподарського виробництва зумовлює нерівномірність використання робочої сили, машин та знарядь протягом року, одержання продукції та надходження коштів від її реалізації.

5. Сільськогосподарське виробництво просторово розосереджене, що спричиняє великі обсяги внутрішньогосподарських перевезень вантажів (зерна, добрив, пального, кормів, тощо) а також значні витрати енергоресурсів і засобів виробництва.

6. На відміну від промисловості значна частина виробленої продукції використовується в подальшому виробничому процесі як засіб виробництва (насіння, корми, молодняк тварин, молоко та ін.), що становить понад 20 % продукції сільського господарства.

7. Природні умови є надзвичайно важливим фактором виробництва, які великою мірою зумовлюють кінцеві результати і рівень його ефективності.

Специфіка сільськогосподарського виробництва має об'єктивний характер. У зв'язку з цим зберігається різниця між промисловою і сільськогосподарською працею, а індустріальний розвиток сільського господарства ніколи не матиме тих рис, які властиві промисловості. Особливості сільського господарства, як галузі господарства країни, визначають структуру виробництва продукції, рівень забезпеченості і використання техніки, склад робочої сили, характер поділу праці та форми її організації, зумовлюють нерівномірність надходження коштів від реалізації продукції тощо. Сільське господарство на рівні господарства країни розглядається як його галузь. В той же час, окремо взяте сільське господарство являє собою сферу матеріального виробництва, яка в свою чергу складається з

двох основних галузей: рослинництва і тваринництва, що мають між собою теж досить істотні різні ознаки.

Галузь сільського господарства – це частина сільськогосподарського виробництва, яка значно (суттєво) відрізняється від іншої частини сільськогосподарського виробництва кінцевою продукцією, набором засобів виробництва (предметів і знарядь праці), організацією і технологією її виробництва та професійним складом працівників.

Основним завданням сільського господарства є його подальша інтенсифікація, суть якої полягає у збільшенні виробництва продукції в розрахунку на одиницю ресурсів.

Вирішення цього завдань залежить:

- від рівня використання науково-технічного прогресу;
- поглиблення зв'язків сільського господарства з іншими галузями АПК;
- радикальних перетворень в економічних відносинах;
- прискорення соціальної перебудови села.

2. Агропромисловий комплекс України

Ефективність сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах в значній мірі залежить від успішного функціонування цілого ряду інших галузей економіки України, перш за все тих, які поставляють сільськогосподарську техніку, сільськогосподарські машини, паливномастильні матеріали, добрива та ін. Крім того розвиток сільського господарства тісно пов'язаний з ефективною діяльністю галузей і виробництв, які обслуговують сільськогосподарські підприємства.

Поглиблення спеціалізації в галузях економіки країни в свою чергу привело до більш тісних зв'язків між ними. На базі відособлених видів промислової і сільськогосподарської діяльності відбулося формування єдиного агропромислового комплексу.

Агропромисловий комплекс (АПК) являє собою сукупність галузей економіки України, пов'язаних з розвитком сільського господарства, обслуговування його виробництва і доведенням сільськогосподарської продукції до споживача.

Головним завданням агропромислового комплексу є максимальне задоволення потреб населення в продуктах харчування і товарах народного споживання.

Агропромисловий комплекс включає в себе три сфери матеріального виробництва:

I сфера АПК – галузі, які забезпечують агропромисловий комплекс засобами виробництва, а також галузі, зайняті виробничо-технічним обслуговуванням сільського господарства; тракторне та сільськогосподарське машинобудування; машинобудування для тваринництва та кормовиробництва, виробництво мінеральних добрив та засобів захисту рослин; машинобудування для легкої і харчової промисловості, мікробіологічна промисловість, ремонт тракторів і сільськогосподарської техніки; капітальне будівництво.

II сфера АПК – включає сільське та лісове господарство. Сільське господарство (рослинництво і тваринництво), що створюють сировинну базу, є його основною ланкою.

III сфера АПК – галузі, які здійснюють заготівлю, переробку, зберігання продукції сільського господарства і доведення її до споживача: галузі харчової, борошномельно-круп'яної, м'ясо-молочної, рибної промисловості, громадське харчування, галузі легкої промисловості

За виробничою ознакою до складу АПК входять продовольчий і непродовольчий комплекси:

Продовольчий комплекс – це сукупність галузей, пов'язаних із виробництвом продуктів харчування рослинного і тваринного походження. Крім того, до продовольчого комплексу входять виробництва, що технологічно не належать до сільського господарства. Це вилов риби, виробництво мінеральної води, солі та ін.

До непродовольчого комплексу входять галузі, пов'язані з виробництвом товарів широкого вжитку із сировини рослинного і тваринного походження, галузі легкої промисловості, насамперед ті, що займаються первинною переробкою сільськогосподарської сировини.

Ці комплекси, залежно від виду сировини, в свою чергу поділяються на рослинницькі і тваринницькі підкомплекси.

В агропромисловому виробництві виділяються п'ять взаємопов'язаних стадій:

- виробництво засобів виробництва для всієї системи агропромислового комплексу;
- сільськогосподарське виробництво;

- виробництво предметів споживання, які виробляються із сільськогосподарської сировини;
- виробничо-технічне і технологічне обслуговування всіх стадій відтворювального циклу;
- реалізація кінцевої продукції.

Ефективність діяльності в системі АПК залежить від двох основних факторів:

- від збалансованості галузей по ресурсам, темпам розвитку, обсягах виробництва продукції;
- від діяльності кожної ланки, націленої на кінцеві результати.

Кінцевий продукт агропромислового комплексу – це весь обсяг продукції створений за певний період часу і який надійшов в особисте або виробниче споживання. **В натуральному вигляді кінцевий продукт складається із:**

- продукції сільського господарства, яка безпосередньо надходить населенню;
- предметів споживання із сільськогосподарської сировини;
- сільськогосподарської продукції і предметів переробки;
- продукції галузей першої сфери агропромислового комплексу.

Кінцевий продукт (Кп) розраховується як різниця між обсягом валової продукції (товарів та послуг) (Впп) і тієї її частини, яка використовується на безпосереднє споживання в конкретній галузі (Вс):

$$Кп = Впп - Вс, \quad (1)$$

Вартість кінцевого продукту агропромислового комплексу (Вк) складається із маси чистого продукту, створеного в сільському господарстві (Чпс) і частини чистого продукту галузей харчової, легкої промисловості (Чпх), а також галузей сфери обігу, транспорту і зв'язку (Чпт):

$$Вк = Чпс + Чпх + Чпт, \quad (2)$$

Для характеристики ефективності агропромислового комплексу можна використати такі показники як вартість кінцевого продукту на середньорічного працівника (продуктивність праці), на суму виробничих витрат і основних виробничих фондів (фондовіддача):

$$Ек = Вк / Кс = Вк / Вв = Вк / Оф, \quad (3)$$

де Кс – середньорічна кількість працівників, осіб; Вв – розмір виробничих витрат на виробництво кінцевого продукту, грн.; Оф – вартість основних виробничих фондів агропромислового комплексу, грн.

Господарський механізм АПК – сукупність форм, методів, засобів за допомогою яких здійснюють організацію виробництва і регулювання господарських процесів. Він являє собою систему економічних, організаційних і правових відносин, які впливають на виробництво, розподіл, споживання і нагромадження.

Завдання господарського механізму АПК: підняти ініціативу і відповідальність усіх учасників АПК в цілому та окремих його галузей, об'єднань, підприємств, і господарств.

Удосконалення господарського механізму АПК передбачає:

- поліпшення його основних елементів: планування, управління, політики цін, фінансів, кредитів, розподілу інвестицій, систем зарплати матеріального і морального стимулювання;
- раціональне поєднання державних та відомчих інтересів, а також інтересів колективів, груп працівників та окремих працівників і підприємців таким чином, щоб вони були однаково зацікавлені у підвищенні ефективності та якості суспільного виробництва в кількісному зростанні його обсягів, забезпечити необхідний рівень рентабельності в усіх підрозділах АПК;
- розвиток І сфери АПК повинен забезпечити випереджаюче зростання фондоозброєності в сільському господарстві за рахунок найновіших технологічних систем, машин та ін.